

ประสิทธิผลของการบังคับใช้กฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์ เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค

THE EFFECTIVENESS ESSENTIALS OF CONSUMER PRODUCT LIABILITY LAW ENFORCEMENT

พิชัย พันภัย

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาบริหารการพัฒนาระบบสารสนเทศ

สาขาการบริหารการพัฒนาระบบสารสนเทศ วิทยาลัยบริหารการศึกษาระดับปริญญาโท

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

E-mail : pponpai@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ปัจจัยของการบังคับใช้กฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์ เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค และประสิทธิผลของการบังคับใช้กฎหมายของความรับผิดในผลิตภัณฑ์ เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค วิธีการศึกษาใช้การวิจัยเชิงปริมาณ โดยทำแบบสอบถามความในกรุงเทพฯและปริมณฑล ใช้โปรแกรม LISREL วิเคราะห์ข้อมูล หาปัจจัยของการบังคับใช้กฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์ และการใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเอกสาร และสัมภาษณ์เจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก ผลการศึกษาพบว่า (1) การที่ผู้บริโภคได้รับความเป็นธรรม ขึ้นอยู่กับการที่ผู้บริโภคได้รับการเยียวยาความเสียหาย การที่ผู้ผลิตตระหนักรู้ต่อความรับผิดในผลิตภัณฑ์ และการที่ผู้บริโภคฟ้องคดีได้โดยตรง (2) การทำให้ผู้ผลิตตระหนักรู้ต่อความรับผิดในผลิตภัณฑ์ ขึ้นอยู่กับ การที่ผู้บริโภคได้รับการเยียวยาความเสียหาย และการที่ผู้บริโภคฟ้องคดีได้โดยตรง (3) การที่ผู้บริโภคได้รับการเยียวยาความเสียหาย ขึ้นอยู่กับการที่ผู้บริโภคฟ้องคดีได้โดยตรง ในส่วนของประสิทธิผลของการบังคับใช้กฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์ ที่ทำให้เกิดความเป็นธรรมมากที่สุดคือ การที่ผู้ผลิตตระหนักรู้ต่อความรับผิดในผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นการค้นพบที่เป็นองค์ความรู้ใหม่ของทฤษฎีธรรมาภิบาลและบรรษัทภิบาล ที่ให้นำหนักของประสิทธิผลของการบังคับใช้กฎหมายอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ ทั้งนี้ข้อเสนอหลักของการวิจัยนี้ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการกำหนดนโยบายที่เน้นต้นทางการผลิต ถ้าต้นทางดี ประชาชนผู้บริโภคปลายทางก็ได้รับหลักประกันที่ดี การบังคับใช้กฎหมายก็จะสามารถบรรลุประสิทธิผล

คำสำคัญ : คุ้มครองผู้บริโภค ความรับผิดในผลิตภัณฑ์ ความรับผิดเคร่งครัด ฟ้องคดี

ABSTRACT

The purposes of this research are to study key factors in the enforcement of product liability laws, and the effectiveness in the enforcement of product liability laws for consumer protection purposes. The quantitative research methodology was employed with the use of a questionnaire to collect research data from lawyers practicing in Bangkok Metropolis and its vicinity. The LISREL Program was employed for data analysis to identify factors in the enforcement of product liability laws. The qualitative research methodology was also employed with the uses of documentary research and in-depth interviews of experts who served as key informants. The research findings are as follows: (1) The consumer protection fairness depends on the consumers being entitled to damage remedy, the manufacturers' awareness of their product liability, and the consumers' direct litigation. (2) Making the manufacturers realize on their product liability depends on the remedy entitlement and the consumers' direct litigation. (3) The consumers' remedy entitlement relies on the consumers' direct litigation. As for the law enforcement effectiveness, the most crucial factor is the manufacturers' realization of their product liability, which is the newly discovered fact in the new body of knowledge on good governance and corporate governance which favors the law enforcement efficiency dependent on the social responsibility assumed by business organizations. The main recommendation of this research places a high priority on the policy that emphasizes the origin of manufacturing process. If the origin of manufacturing process is good, benefits to consumers who are at the end of the process will be guaranteed, and thus the effectiveness in the enforcement of product liability laws will be achieved

KEYWORDS : Consumer protection, Product liability, Strict liability, Lawsuit

1. บทนำ

ความเป็นอยู่ของมนุษย์ในยุคโบราณ ผูกพันกลมกลืนเข้ากับธรรมชาติได้อย่างลงตัว แต่เนื่องจากพัฒนาการทางด้านความคิดของมนุษย์เพื่อทำให้โลกดีขึ้น มีความสะดวกสบายผาสุกในชีวิตประจำวัน ได้ก่อให้เกิดการคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ขึ้นมาใช้ และบริโภคอย่างมากมาย นับแต่สิ่งที่เป็นการประดิษฐ์แบบง่าย ๆ ไปจนถึงชนิดที่ซับซ้อนต้องใช้องค์ความรู้ความสามารถ (State of the Art) และวิทยาการก้าวหน้าขั้นสูง สิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวได้มีการพัฒนาจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าทางเศรษฐกิจ นำออกสู่สาธารณชนโดยมุ่งประโยชน์ทางธุรกิจเป็นหลัก สาธารณชนจึงอยู่ในฐานะผู้ใช้หรือผู้บริโภคสืบเนื่องกันมา แต่ประโยชน์กับอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้และการบริโภคเป็นสิ่งที่คู่กันเสมอ การป้องกันอันตรายจากการบริโภค นอกเหนือจากจิตสำนึกของผู้ผลิตที่คำนึงถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น และความระมัดระวังในการผลิต

ผลิตภัณฑ์ให้ปลอดภัยอย่างดีที่สุดแล้ว มาตรการทางกฎหมายก็เป็นสิ่งสำคัญ ที่คอยดูแลสร้างความสมดุลระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคให้เกิดความเป็นธรรมในการใช้ การบริโภคผลิตภัณฑ์

2. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทฤษฎีความรับผิดชอบเด็ดขาด (Absolute Liability Theory) หรือที่นักกฎหมายรู้จักกันทั่วไปว่า ทฤษฎีความรับผิดโดยเคร่งครัด (Strict Liability Theory) (Emanuel, 1984; Harper, 1940) มีหลักการว่า เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น ต้องมีการชดเชยและเยียวยา (Prosser, 1971) การที่บุคคลใดได้เสี่ยงภัยที่จะทำอะไรลงไป บุคคลนั้นก็ต้องรับผิดชอบในผลที่เกิดขึ้น อันเป็นความรับผิดเคร่งครัดไม่ว่าทำโดยเจตนาหรือประมาทเลินเล่อก็ตาม หลักการดังกล่าวเป็นการมองในแง่ของการคุ้มครองผู้เสียหายหรือโจทก์ (Plaintiff Point of View) (Clerk, & Lindsell, 1982)

อย่างไรก็ตามมีทฤษฎีกฎหมายที่ขัดแย้งกับทฤษฎีนี้ก็คือ ทฤษฎีเงื่อนไข หรือทฤษฎีความรับผิดชอบในผลการกระทำผิด (Fault Theory, No Liability without Fault หรือ Liability as a Result of Fault, Fault Based Liability) (Prosser, 1971) ทฤษฎีดังกล่าวเป็นการมองในแง่ของผู้ถูกฟ้องหรือจำเลย (Defendant Point of View) (Clerk & Lindsell, 1982) โดยมีหลักการคิดตามเงื่อนไขที่ว่า ถ้าไม่กระทำผลไม่เกิด เมื่อทำผลจึงเกิด ความรับผิดชอบตามทฤษฎีนี้ เป็นการรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนในผลการกระทำโดยตรงของฝ่ายที่เกี่ยวข้องเท่านั้น ถ้าไม่ได้ทำก็ไม่ต้องรับผิดชอบ

ความรับผิดชอบตามทฤษฎีเงื่อนไข ได้นำมาปรับใช้ในทางละเมิดตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์อย่างกว้างขวาง (Owen, Montgomery & Keeton, 1997) แต่ทฤษฎีนี้ไม่สอดคล้องต่อการเยียวยาแก้ไขในทางกฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์ เพราะไม่อาจคุ้มครองผู้เสียหายได้อย่างเต็มที่ (Emanuel, 1984) นักกฎหมายจึงได้นำหลักทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาดมาเป็นหลักในการปรับใช้กับความรับผิดในผลิตภัณฑ์ โดยมุ่งเน้นในเรื่องของการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากผลิตภัณฑ์ เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคโดยตรง (Larson, 2003) ทั้งนี้เป็นความพยายามของนักกฎหมายในการนำหลักคิดทางกฎหมายที่มีอยู่มาเพื่อปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ในทางสังคม ป้องกันไม่ให้ผลิตภัณฑ์อันตรายหรือไม่ปลอดภัยแพร่กระจายสู่ผู้บริโภค โดยถือว่าเป็นการแพร่กระจายความเสียหายไปสู่ส่วนรวม (Clerk & Lindsell, 1982)

การคุ้มครองผู้บริโภค เป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมีความควบคู่กันไปกับการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ (Morrow, 1994) การมีกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดในผลิตภัณฑ์บังคับใช้ จะสร้างความเป็นธรรมทางกฎหมายในสังคมระหว่างคนจนกับคนรวย คนที่อ่อนแอกับคนที่แข็งแรงกว่า คนที่มีความรู้ฉลาดกับคนที่ด้อยการศึกษา หรือประเทศที่ยากจนกว่ากับประเทศที่ร่ำรวยกว่า ประเทศที่มีความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับประเทศที่ยังไม่พัฒนา (Lee, 2005) กฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์เป็นหลักการและอาวุธสำคัญอันมีประสิทธิภาพของผู้บริโภค เพื่อนำมาต่อสู้กับผู้ผลิตที่ผลิตผลิตภัณฑ์อันตรายหรือบกพร่อง ในส่วนผู้ผลิตต่างกลัวว่าจะถูกฟ้องจึงพยายามหาวิธีจำกัดสิทธิการดำเนินคดีของผู้บริโภค (Monheit, Silverman & Fodera, 2001) หรือจำกัดความรับผิดของผู้ผลิตให้น้อยลงมากที่สุด ต่างคัดค้านแนวความคิดนี้ เหตุผลหลักๆ

ที่คัดค้านคือ เรื่องของการฟ้องคดีของผู้บริโภคที่มีจำนวนมหาศาล จะเกิดขึ้นมากจนแน่นศาล เหมือนเชื้อโรคที่ไม่สามารถควบคุมได้ ดังที่เกิดขึ้นในสังคมอเมริกันที่มีการฟ้องคดีมาก และเป็นเหตุทำให้ผู้ผลิตไม่ยอมทำธุรกิจอีกต่อไป ต้องปิดกิจการลง เพราะทนต่อการถูกฟ้องที่มีจำนวนมากไม่ได้ การชดเชยค่าเสียหายก็เป็นเงินจำนวนมาก การฟ้องคดีเช่นนี้เรียกว่าฟ้องคดีในรูปแบบของคอนอเมริกัน (American Style Law Suit) หรือ Americanization (Pliszka, & Butler, 2006)

จากการทบทวนวรรณกรรมได้พบแนวความคิดว่า กฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญคือ ผู้บริโภคได้รับความเป็นธรรม การที่ผู้บริโภคสามารถฟ้องร้องคดีโดยตรงได้ ผู้บริโภคได้รับการเยียวยาในความเสียหาย และการที่ผู้ผลิตตระหนักรู้ต่อความรับผิดในผลิตภัณฑ์ จึงมีเป็นประเด็นปัญหาว่า ปัจจัยและประสิทธิผลของการบังคับใช้กฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภคมีเพียงใด

3. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประเด็นดังนี้คือ ปัจจัยของการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดในผลิตภัณฑ์เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค ประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค

4. ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้มีขอบเขตการศึกษาเฉพาะหลักเกณฑ์วิธีการทางกฎหมายและความเป็นธรรมของกฎหมายที่มีผลต่อการคุ้มครองผู้บริโภค เฉพาะเรื่องของความรับผิดในผลิตภัณฑ์โดยมุ่งเน้นในทางสังคมเท่านั้น ไม่ได้ก้าวล่วงถึงการร่าง การบัญญัติ ถ้อยคำ สำนวน และการตีความในพระราชบัญญัติความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าที่ไม่ปลอดภัย พ.ศ. 2551 ที่เป็นกฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์ที่บังคับใช้อยู่ สำหรับประชากรเป้าหมายจะเป็นทนายความที่ปฏิบัติหน้าที่ในเขตศาลที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร และเขตปริมณฑล บางจังหวัดได้แก่ จังหวัดสมุทรปราการ นนทบุรี และปทุมธานี

5. แนวความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎีคุ้มครองผู้บริโภค (Theory of Consumer Protection) เป็นขบวนการของผู้บริโภคเพื่อต่อสู้กับผู้ผลิตและผู้ขายที่ขาดศีลธรรมจรรยาในการทำธุรกิจ อันประกอบเป็นกฎหมายในหลายรูปแบบเช่น กฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์ (Product Liability Law) พระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค (Consumer Protection Act) (Times 100 Edition, 2011)

ทฤษฎีความรับผิด (Theory of Liability) หลักทฤษฎีความรับผิดอาจเกิดขึ้นจากความรับผิดของเหตุใดเหตุหนึ่งหรือหลายสาเหตุรวมกันคือ จากความประมาท (Negligence) การผิดสัญญารับประกัน (Breach of Warranty) การสำแดงความเท็จ (Misrepresentation) ความรับผิดเคร่งครัด (Strict Liability) หรือความรับผิดเด็ดขาด (Absolute Liability) ตามที่กฎหมายกำหนด (Answer Corporation, 2006) โดยยึดหลักว่า "เมื่อมีความเสียหายต้องมีการชดเชยและเยียวยา" (Emanuel, 1984; Harper, 1940) ความเสียหายนั้นอาจเป็นความเสียหายต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินเสียหาย ไม่ว่าจะมิสาเหตุมาจากการผลิต การออกแบบ การใช้สูตรต่างๆ การเตรียม การประกอบ การติดตั้ง การทดลอง การเตือน การปฏิบัติตามคำแนะนำ การตลาด การทำหีบห่อ การทำฉลากของผลิตภัณฑ์ใดๆ (Gale, 2006)

ทฤษฎีความผิด (Fault Theory, No Liability without Fault หรือ Liability as a Result of Fault, Fault Based Liability) นักวิชาการทางกฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์ พบว่าทฤษฎีที่ยึดหลักความผิด เป็นทฤษฎีที่กำหนดให้บุคคลต้องรับผิดต่อเมื่อผู้กระทำนั้นเป็นผู้กระทำผิดเอง ความเสียหายเป็นผลจากการกระทำของบุคคลนั้นโดยตรงเท่านั้น ได้มีคำพิพากษาฎีกาที่ 131/2496 เคยวินิจฉัยไว้ว่า "กฎหมายจะดูแลแห่งการกระทำของบุคคล ต่อเมื่อการกระทำนั้นเป็นผลธรรมดาหรือโดยตรงจากการกระทำหรือเป็นผลอันใกล้ชิดกับเหตุ" และฎีกาที่ 1358-1369/2506 วินิจฉัยไว้ว่า "จำเลยหรือห้องแถว เป็นเหตุให้สามีโจทก์เสียใจไปกระโดดน้ำตาย โจทก์ฟ้องเรียกค่าทำศพสามี และค่าที่ไม่ได้ขายสินค้า ความเสียหายที่เกิดขึ้นไม่ใช่เป็นผลแห่งการกระทำของจำเลย ฉะนั้นจะเรียกร้องให้จำเลยรับผิดไม่ได้" การตายของสามีโจทก์ไม่ใช่การกระทำผิดของจำเลย

ทฤษฎีหลักความรับผิดเคร่งครัด (Strict Liability) หรือความรับผิดเด็ดขาด (Absolute Liability) (Epstein, 1973;

Brainmass, 2011) นักกฎหมายเห็นว่า เพื่อให้มีการคุ้มครองผู้บริโภคได้อย่างสมบูรณ์และเป็นธรรม จะอาศัยกฎหมายว่าด้วยละเมิด หรืออำนาจรัฐบางประการ ยังไม่เพียงพอในการต่อสู้กับผู้ผลิต เพื่อให้มีความรับผิดชอบความเสียหายที่เกิดจากผลิตภัณฑ์ จึงได้นำทฤษฎีความรับผิดเด็ดขาด หรือความรับผิดเคร่งครัด มาเป็นหลักในการปรับใช้กับความรับผิดในผลิตภัณฑ์อย่างกว้างขวาง

ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ (Corporate Social Responsibility) ความหมายของความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจหมายถึง การปฏิบัติเพื่อช่วยเหลือ ปรับปรุงดูแลชุมชนให้ดำรงชีวิตอย่างผาสุก โดยมองผ่านการทำธุรกิจขององค์กรและคำนึงถึงศักยภาพความสามารถขององค์กรที่มีอยู่ เป็นการสร้างสรรค์กิจกรรมหลักๆ ขององค์กรธุรกิจ เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนสังคม และให้ประสพผลตามความมุ่งมั่นในการรับผิดชอบต่อสังคม (Kotler, & Lee, 2005)

การคุ้มครองผู้บริโภคของกฎหมายความรับผิดในผลิตภัณฑ์ ผู้ผลิตที่เป็นผู้มีพลัง ความรู้ ความสามารถในการออกแบบและสร้างผลิตภัณฑ์ขึ้นมาเพียงใด บุคคลเหล่านี้ย่อมอยู่ในฐานะที่จะป้องกันและลดอันตรายจากการใช้ผลิตภัณฑ์ได้ดีที่สุด (Stearns, 2001; Pollick, 2007) ผู้บริโภคไม่ได้ตระหนักถึงความเสี่ยงอันตรายในการบริโภคผลิตภัณฑ์ ความไม่ปลอดภัยจากการผลิต การออกแบบที่ไม่ได้มาตรฐาน การไม่มีคำเตือนหรือมีคำเตือนเตือนไม่เหมาะสม (Alexander Hawes LLP, 2010) เป็นสาเหตุใหญ่ที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้บริโภค เมื่อเทียบความรู้ความสามารถระหว่างผู้ผลิตที่ฉลาด และมีความรู้ความชำนาญมากกว่า ผู้บริโภคที่เปรียบเสมือนเด็กที่ไม่รู้อะไรมากนัก ดังนั้นเมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้นจึงสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นความรับผิดของผู้ผลิต

ความหมายของความรับผิดในผลิตภัณฑ์ ความรับผิดในผลิตภัณฑ์ วิลชีสกี นักวิชาการทางกฎหมาย (Wilczynski, 2005; Inc.com, 2000) ให้ความหมายว่า เป็นความรับผิดของบุคคลใดคนหนึ่งหรือบุคคลทุกคนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการผลิตผลิตภัณฑ์ อันเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสียหาย และรวมถึงผู้นำชิ้นส่วนมาประกอบรวมกันเป็นผลิตภัณฑ์สำเร็จรูป ผู้ขายส่ง ผู้ขายปลีก (ถ้าไม่สามารถระบุผู้ผลิตได้) (Bowman and Brooke LLP, 1999; N.A.W., 2007)

ประเภทของความบกพร่องของความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วยหลักสามประการคือ ความบกพร่องที่เกิดจากการผลิต ความบกพร่องจากการออกแบบ ความบกพร่องจากการตลาด (Owen, 1996)

ปัจจัยของการบังคับใช้กฎหมายความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์เพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค

ผู้บริโภคได้รับความเป็นธรรม หลักการของความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ เป็นเรื่องของแนวความคิดของจริยธรรมทางธุรกิจ ก่อให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภค (Aginam, 2006; United Nations, 2002) เป็นไปตามหลักการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (Jie, 2010) และเป็นการกระตุ้นให้ผู้ผลิตเกิดแนวความคิดในการดำเนินธุรกิจแบบใหม่ มีนโยบายเพื่อมุ่งหวังกำไรในผลประโยชน์อันเป็นนิติทางธุรกิจ ควบคู่กันไปกับ การดำเนินธุรกิจโดยมีจริยธรรมและความโปร่งใสทางธุรกิจ อันเป็นนิติทางสังคม

ผู้ผลิตตระหนักรู้ต่อความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ จิตสำนึกของความรับผิดชอบต่อสังคม และการปฏิบัติตามกฎหมายขององค์กรธุรกิจ (Kotler & Lee, 2005; "ซี เอส อาร์ (CSR), 2550; สถาบันไทยพัฒนา, 2550) เป็นความประพฤติที่ดีเยี่ยมพลเมืองดีของสังคม หากเกิดขึ้นด้วยความสมัครใจและมีนโยบายที่ชัดเจน ย่อมทำให้องค์กรธุรกิจอยู่คู่กับสังคมอย่างยั่งยืนสืบเนืองยาวนานตลอดไป

ผู้บริโภคได้รับการเยียวยาความเสียหาย หลักความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ เมื่อมีความเสียหายเกิดขึ้น จะต้องมีการรับผิดชอบในการชดเชยค่าเสียหาย จำนวนค่าเสียหายที่ศาลพิพากษาให้ชดเชยนั้น ไม่จำเป็นต้องให้เท่ากับค่าเสียหายตามฟ้องเสมอไป ศาลมีอำนาจกำหนดตามความร้ายแรง กำหนดมากหรือน้อยกว่าความเสียหายตามจริงก็ได้ หรือกำหนดตามพฤติการณ์แห่งคดี โดยประมาณการความเสียหายที่จำเลยต้องรับผิดชอบก็ได้ เพราะบางครั้งโจทก์นำสืบได้ไม่ชัดเจน หรือนำสืบไม่ได้เลย เพราะเป็นค่าเสียหายที่ไม่ใช่ตัวเงิน (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 446; คำพิพากษาฎีกาที่ 5751/2544) แต่ข้อเท็จจริงศาลฟังว่าโจทก์ได้รับความเสียหายแน่นอน กรณีเช่นนี้ศาลก็ไม่อาจกำหนดค่าเสียหายให้สูงหรือต่ำได้ จึงใช้การประมาณการกำหนดลงไป (ประจักษ์ พุทธิสมบัติ, 2530) แต่ก็มีข้อยกเว้นที่กฎหมายกำหนดไว้ไม่สามารถเรียกร้องได้เช่น การไม่ปฏิบัติตามคำเตือน

หรือข้อเสนอแนะเพื่อความปลอดภัยในการใช้ผลิตภัณฑ์ (Misuse) (Osso, 2002) การปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์เองหลังจากที่ได้ซื้อมาแล้ว ผู้เสียหายเป็นผู้ก่อหรือมีส่วนในการก่อให้เกิดความเสียหาย

ผู้บริโภคมีสิทธิฟ้องผู้ผลิตโดยตรงได้ ตามแนวความคิดที่เป็นทฤษฎีทางกฎหมาย มีเหตุผลสนับสนุนให้ผู้เสียหายสามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายได้ แต่กฎหมายที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ มีอุปสรรคทำให้การฟ้องคดีทำได้ยากหรือไม่ได้เลย อย่างไรก็ตาม อุปสรรคและปัญหานี้สามารถแก้ไขได้ โดยการออกกฎหมายกำหนดความรับผิดชอบไปให้ชัดเจนว่าเป็นความรับผิดชอบเฉพาะของบุคคลใด เพื่อเอื้ออำนวยให้ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีได้สะดวกและง่ายขึ้น (Mason, 2004) ตามหลักความรับผิดเด็ดขาดหรือรับผิดโดยเคร่งครัด

6. กรอบแนวความคิดและสมมติฐาน

จากการทบทวนวรรณกรรมได้กรอบแนวความคิดโดยผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ และตั้งสมมติฐานการวิจัยดังภาพที่ 1

การทดสอบความเหมาะสมของกรอบแนวความคิดสามารถเขียนเป็นสมการที่จะทดสอบได้ดังต่อไปนี้

1) การที่ผู้บริโภคได้รับความเป็นธรรม ขึ้นอยู่กับ (ก) การที่ผู้บริโภคฟ้องคดีได้โดยตรง (ข) การที่ผู้บริโภคได้รับการเยียวยาความเสียหาย และ (ค) การทำให้ผู้ผลิตตระหนักรู้ต่อความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ เขียนเป็นสมการโครงสร้างแบบไม่เป็นทางการได้ดังนี้

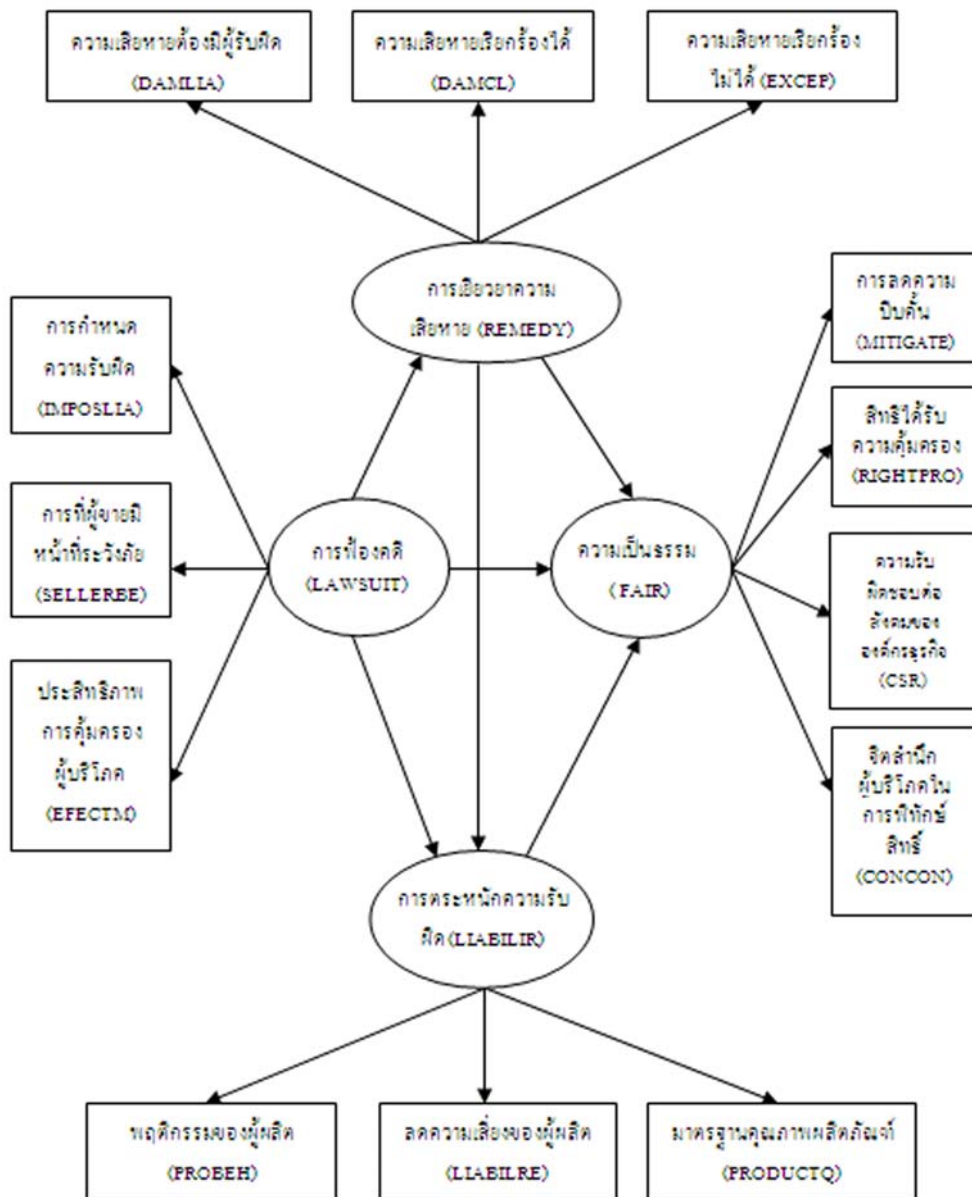
$$FAIR = f(LAWSUIT, REMEDY, LIABILR).....(1)$$

2) การทำให้ผู้ผลิตตระหนักรู้ต่อความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ ขึ้นอยู่กับการที่ผู้บริโภคได้รับการเยียวยาความเสียหาย ผู้เสียหายสามารถฟ้องคดีได้โดยตรง เขียนเป็นสมการโครงสร้างแบบไม่เป็นทางการได้ดังนี้

$$LIABILR = f(REMEDY, LAWSUIT).....(2)$$

3) การที่ผู้บริโภคได้รับการเยียวยาความเสียหาย ขึ้นอยู่กับการที่ผู้บริโภคฟ้องคดีได้โดยตรง เขียนเป็นสมการโครงสร้างแบบไม่เป็นทางการได้ดังนี้

$$REMEDY = f(LAWSUIT).....(3)$$

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

7. ระเบียบวิธีวิจัย

แนวทางการศึกษาเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามซึ่งประกอบไปด้วยตัวแปรต่างๆ ดังที่ปรากฏในกรอบแนวความคิดการวิจัย มีการแบ่งคำถามเป็นหมวดหมู่โดยมีทั้งข้อคำถามเชิงจิตวิสัย (Subjective) ที่เป็นการวัดทางด้านความคิดเห็น และวัตถุวิสัย (Objective) ที่เป็นการวัดในพฤติกรรมจริง สำหรับส่วนที่เป็นคำถามได้ใช้เกณฑ์การประเมินคะแนนคือให้คะแนนตั้งแต่ 0 - 10 และการวัดแบบจัดอันดับ เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมถึงข้อคิดเห็นต่างๆ จากประชากรตัวอย่าง โดยได้มีการทดสอบความถูกต้อง ความเชื่อถือได้ของตัวแปรที่เป็นมาตรวัดความถูกต้องเชื่อถือของมาตรวัด ใช้วิธีการวัดความสอดคล้องภายในของครอนบาค อัลฟา (Cronbach's Alpha) วัดความเชื่อถือของค่าสัมประสิทธิ์ ก่อนที่จะนำไปใช้เก็บข้อมูลนำไปสู่การวิเคราะห์ทางสถิติในลำดับต่อไป ใช้เทคนิคการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง (Structural Equation Model, SEM) โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปไลสเรล (LISREL)

ประชากรเป้าหมาย ได้แก่ หนายความที่ปฏิบัติหน้าที่ในศาลที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร 22,129 คน และปริมาณพล (นนทบุรี 3,456 คน ปทุมธานี 1,177 คน สมุทรปราการ 980 คน รวม 5,613 คน) รวมทั้งสิ้น 27,742 คน (สภาทนายความ, 2554) โดยหน่วยวิเคราะห์ได้แก่ หนายความ

หน่วยสุ่ม ได้แก่ศาลที่ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 10 ศาล ซึ่งเป็นศาลชั้นต้นที่มีขอบเขตอำนาจในการรับพิจารณาคดีและศาลในเขตปริมาณพล จำนวน 6 ศาล ในพื้นที่ 3 จังหวัด ประกอบด้วยจังหวัดสมุทรปราการ นนทบุรี และปทุมธานี เนื่องจากหนายความที่ทำหน้าที่ในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมาณพลมีประชาชนที่เป็นผู้บริโภคอาศัยอยู่หนาแน่น โอกาสที่จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับการฟ้องคดีทางแพ่งที่เป็นคดีธุรกิจมีมากกว่าในจังหวัดอื่นๆ และอยู่ในฐานะเป็นผู้บริโภคด้วย อันเป็นคุณสมบัติของประชากรที่ต้องการจะเก็บข้อมูล

กลุ่มตัวอย่าง ได้มาจากการเลือกแบบกำหนดโควตา (Quota Sampling) ของหนายความที่ไปศาลและอยู่ตามพื้นที่เป้าหมายที่กำหนดไว้แล้วข้างต้น ทำการเก็บข้อมูลจากหนายความศาลละ 25 ราย จาก 16 ศาล รวมทั้งสิ้น 400 ราย โดยการเลือกแบบบังเอิญ ตามที่พบ (Accidental) จนครบจำนวนตามสัดส่วน

ที่กำหนดไว้

แนวทางการศึกษาเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก การศึกษาในเอกสาร ด้วยทฤษฎีหมาย เพื่อเปรียบเทียบแนวความคิดทางทฤษฎีหมาย เรื่องหน้าที่ความรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นจากผลิตภัณฑ์

การสอบถามความเห็นด้วยการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) ตามแบบสอบถามปลายเปิด (Open-Ended Questions) เลือกผู้ให้ข้อมูลหรือ Key Informant ในการสัมภาษณ์ที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน ประกอบด้วย หนายความ นักวิชาการทางนิติศาสตร์ ผู้พิพากษา องค์กรที่เกี่ยวข้องกับผู้บริโภค ผู้ผลิต ผู้ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการผลิตรวมทั้งหมด 10 ราย แล้วนำมาใช้ในการวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ตามกรอบแนวความคิด

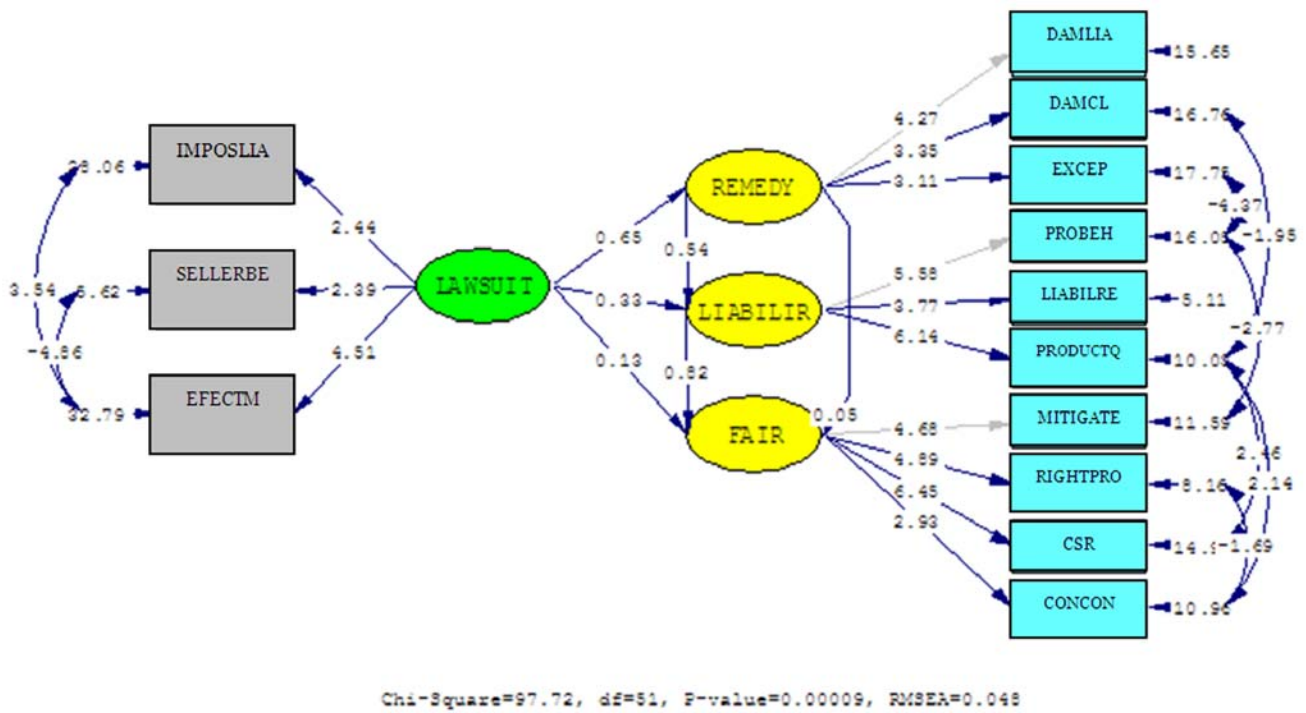
ผลการวิเคราะห์ที่อยู่ในรูปของเส้นทางการความสัมพันธ์

ผู้วิจัยได้นำเสนอภาพของแบบจำลองที่ได้จากการวิเคราะห์สมการมาตรวัดในลักษณะของค่าปรับมาตรฐาน (Standardized Solution) (ภาพที่ 2) และผลการวิเคราะห์ในลักษณะของค่า t-value (ภาพที่ 3)

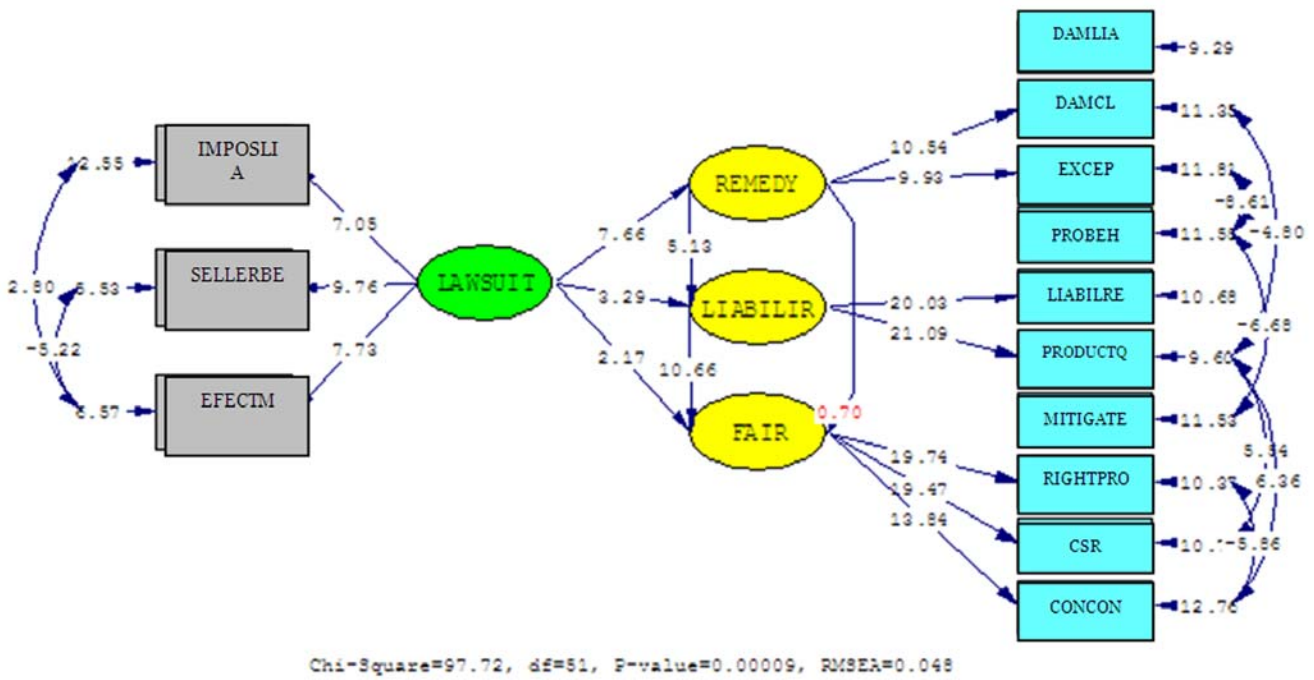
และจากการสัมภาษณ์ Key Informants ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านทฤษฎีหมาย นักธุรกิจ องค์กรเอกชนและของรัฐ เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค พบว่าการที่ผู้ผลิตมีความสำคัญต่อความรับผิดชอบต่อผู้บริโภค มีประสิทธิผลก่อให้เกิดความเป็นธรรมในการคุ้มครองผู้บริโภคมากที่สุด

8. สรุปข้อค้นพบ

ผลจากการวิจัยพบว่าปัจจัยของการที่ผู้ผลิตตระหนักรู้ต่อความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ก่อให้เกิด ความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภคสูงสุด โดยมีปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญคือ ทำให้ผู้ผลิตปรับเปลี่ยนพฤติกรรม มีความรับผิดชอบต่อผู้บริโภคมากขึ้น ลดความเสี่ยงต่อความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ให้น้อยลง ผลิตผลิตภัณฑ์ที่มีมาตรฐานและมีคุณภาพมากขึ้น เป็นการคุ้มครองผู้บริโภคตั้งแต่ต้นน้ำหรือต้นเหตุ เสมือนผู้ผลิตเป็นเพื่อนบ้านที่ดีคอยระวังภัยให้ การฟ้องคดีหรือการเสียหายความเสียหาย เป็นการคุ้มครองเพียงปลายน้ำหรือปลายเหตุ ซึ่งเมื่อฟ้องคดีแล้วก็ไม่แน่นอนว่าจะได้มากน้อยเพียงใดหรือบังคับคดีได้หรือไม่ แต่ปัจจัยเหล่านี้ก็มีประสิทธิผลต่อความเป็นธรรมแต่ลดหลั่นกันตามลำดับ

ภาพที่ 2 ค่าปรับมาตรฐานของความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ภาพที่ 3 ค่านัยสำคัญทางสถิติ (t-value) ของสมการมาตรฐาน

ตารางที่ 1 ดัชนีวัดความเข้ากันได้ของแบบจำลองในภาพรวม

สิ่งที่ควรพิจารณา	ค่าที่ใช้เป็นเกณฑ์	การวิเคราะห์ครั้งแรก	หลังการปรับปรุงโมเดล
RMSEA	ต่ำกว่า 0.05	0.071	0.048
RMR	ต่ำกว่า 0.05	1.36	0.027
GFI	มากกว่า 0.90	0.94	0.97
AGFI	มากกว่า 0.90	0.90	0.93
PGFI	มากกว่า 0.50	0.61	0.51
CN	มากกว่า 200	189.20	312.98

ตารางที่ 2 ผลรวมของอิทธิพลทางตรง และทางอ้อมของตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการได้รับความเป็นธรรมของผู้บริโภค

ตัวแปรแฝงภายใน	ทิศทางอิทธิพล	ตัวแปรแฝงภายนอก	ตัวแปรแฝงภายใน	
		การฟ้องคดี (LAWSUIT)	การเยียวยาความเสียหาย (REMEDY)	การตระหนักความรับผิดชอบ (LIABILIR)
การเยียวยาความเสียหาย (REMEDY)	ทางตรง	0.65		
	ทางอ้อม	-		
	ผลรวม	0.65		
การตระหนักความรับผิดชอบ (LIABILIR)	ทางตรง	0.33	0.54	
	ทางอ้อม	0.35	-	
	ผลรวม	0.68	0.54	
ความเป็นธรรม (FAIR)	ทางตรง	0.13	-	0.82
	ทางอ้อม	0.56	0.44	-
	ผลรวม	0.69	0.44	0.82

9. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1) ผู้ผลิตและผู้ที่เกี่ยวข้องในห่วงโซ่การผลิต ต้องตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ควบคู่ไปกับการสร้างผลกำไรให้กับองค์กร ปรับปรุงพฤติกรรมและปฏิบัติตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผลิตภัณฑ์ตามที่กำหนดไว้ หรือมากกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่มีอยู่ตามกฎหมาย มีความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยความสมัครใจ

2) ผู้บริโภคต้องให้ความสำคัญในการรับรู้สิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย เป็นสิ่งที่ต้องตระหนัก และเห็นความสำคัญไม่ว่าจะเป็นปัญหาเล็กน้อยสำหรับตนเอง เป็นความเสียหายไม่มาก

แต่บางกรณีความเสียหายเหล่านี้ หากรวมกันแล้วจะเป็นความเสียหายที่เป็นจำนวนมาก มีผลกระทบต่อส่วนรวมทั้งสังคม การใช้สิทธิเรียกร้องตามกฎหมาย จึงเป็นสิ่งที่ผู้บริโภคต้องสนใจนี้ถึงเสมอ

ข้อเสนอแนะในเชิงวิชาการ

1) นักวิจัยทางกฎหมาย ต้องทำวิจัยค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเกี่ยวพันทางกฎหมายความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์กับความรับผิดชอบต่อสังคม โดยเฉพาะเรื่องความสำนึกของผู้ผลิตและผู้บริโภคในเรื่องความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์ การรับรู้ถึงสิทธิและหน้าที่ของตนเองตามกฎหมาย และความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมด้วยความสมัครใจ

2) นักกฎหมายต้องศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับกฎหมายในลักษณะการป้องกัน (Preventive Law) เพื่อเป็นส่วนเสริมการคุ้มครองผู้บริโภคให้มีความปลอดภัยมากขึ้น โดยไม่คิดหวังพึ่งกฎหมายความรับผิดชอบในผลิตภัณฑ์เพียงอย่างเดียว

10. บรรณานุกรม

- คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 131/2496. เหตุใกล้ชิดกับผล
- คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1358-1369/2506. เหตุใกล้ชิดกับผล
- คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5751/2544. ค่าเสียหายทางด้านจิตใจ
- "ซีเอสอาร์ (CSR) ธุรกิจเพื่อสังคมพลังเปลี่ยนแปลงโลก งาน 31 ปีประชาชาติธุรกิจ." (2550 พฤษภาคม 28). **มติชน**. หน้า 33.
- ประจักษ์ พุทธิสมบัติ. 2530. **ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิดและจัดการงานนอกสั่ง**. กรุงเทพฯ: บริษัท ศรีสมบัติการพิมพ์ จำกัด.
- ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 446
- สถาบันไทยพัฒน์. 2550. "CSR-บรรษัทภิบาล องค์การต้องเก่งและดี." สืบค้นจาก http://thaicsr.blogspot.com/2007/03/csr_20.html
- Aginam, O. 2006. "Between life and profit." **North Carolina journal of international law and commercial regulation**. 31, 901-921.
- Alexander Hawes LLP. 2010. "Defective product specialists." Retrieved August 20, 2010 from http://alexanderinjury.com/practice_areas/pa_prod_liability.shtml
- Bowman and Brooke LLP. 1999. "International Product Liability Laws." Retrieved January 25, 2006 from <http://library.findlaw.com/1999/Aug/1/129312.html>
- Brainmass. 2011. "Strict liability theory." Retrieved February 10, 2011 from <http://www.brainmass.com/home-work-elp/law/other/65782>
- Clerk, J., & Lindsell, W. 1982. **Torts**. London : Sweet and Maxwell Ltd.
- Emanuel, S.L. 1984. **Torts**. NY: Emanuel Law Outlines.
- Epstein, A.R. 1973. "Introduction of tort." Retrieved February 10, 2011 from <http://www.jstor.org/pss/724030>
- Gale, W.E. 2006. "Product liability." Retrieved April 12, 2007 from <http://www.referenceforbusiness.com/encyclopedia/Per-Pro/Product-Liability.html>
- Harper, V. 1940. **A treatises on the law of tort**. Indianapolis :The Bobbes-Merrill Company Publishers.
- Jie, X. 2010. "PRC Tort liability law helps protect human rights." Retrieved February 10, 2011 from http://www.chinahumanrights.org/CSHRS/Magazine/Text/t2010_09_15_650049.htm
- Kotler, P., & Lee, N. 2005. **Corporate social responsibility, doing the most good for your company and your cause**. N.J.: John Wiley & Sons, Inc.
- Larson, A. 2003. "Product Liability Law-Protecting consumers from Defective Products." Retrieved January 6, 2006 from http://expertlaw.com/library/product_liability/product_liability.htm
- Lee, J. 2005. "Manufacturer product liability: Duty to warn." Retrieved December 14, 2005 from http://www.geocities.com/prohibition_us/duty2warn.html
- Mason, B.W. 2004. "Product Liability Law in Japan." Retrieved February 6, 2006 from <http://library.findlaw.com/2004/Feb/18/13320.html>
- Monheit, H, Silverman, L.T., & Fodera, L.V. 2001. "Are the condom you use safe and free from defect?." Retrieved January 28, 2001 from http://www.civilright.com/med_condoms.html
- Morrow, M. 1994. "Technology issues and product liability." Retrieved November 2, 2006 from <http://fermat.nap.edu/books/0309051304/html/23.html>

- N.A.W. 2007. "Product liability." Retrieved April 12, 2007 from http://www.org/Content/ContentGroup/Government_Relations1/Avisories1_Product_Liability.htm
- Osso, D.D. 2002 "Avoiding the `misuse" defense in products cases." Retrieved August 26, 2010 from http://goliath.ecnext.com/coms2/gi_0199-1583249/Avoiding-the-misuse-defense-in.html
- Owen, D.G. 1996. "Defectiveness Restated: Exploding the "Strict" Products Liability Myt.". Retrieved November 20, 2005 from http://home.law.uiuc.edu/rev/publications/1990s/1996/1996_3/owen.html
- Owen, D.G., Montgomery, J.E., & Keeton, W.P. 1997. **Products liability and safety cases and materials.** third edition. NY:The foundation press, INC.
- Pliszka, & Butler. 2006. "Legal larceny or just desserts: Punitive damages-recent developments." Retrieved March 4, 2009 from <http://www.fasten.com/legal-larceny-or-just-desserts-punitive-damages---recent-developments-06-30-2006/>
- Pollick, M. 2007. "What is product liability." Retrieved April 5, 2007 from <http://www.wisegeek.com/what-is-product-liability.htm>
- Prosser, W.L. 1971. **Law of torts.** 4th ed. St.Paul, Minn: West Publishing Co.
- Stearns, D.W. 2001. "An introduction to product liability law." Retrieved December 11, 2006 from www.marlerclark.com/WPMarlerclark.pdf
- Times 100 Edition. 2011. "Consumer protection." Retrieved October 15, 2011 from <http://www.thetimes100.co.uk>.
- United Nations. 2002. "Human rights principles and responsibilities for transnational corporations and other business enterprises." Retrieved February 2, 2007 from <http://www.lum.edu/humanrts/principlesW-OutCommentary5final.html>
- Wilczynski, D.S. 2005. "Product liability in the United States." Retrieved November 11, 2005 from <http://www.blancop.com/publications/liability.html>

>> พิชัย พันนภัย

สำเร็จการศึกษาปริญญาโท Master of Comparative Law, California Western School of Law, U.S.A ปี พ.ศ. 2534 และปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี พ.ศ. 2518 ประสบการณ์ทำงาน เป็นทนายความประจำสำนักงานจรัญพรดิทนายความ ปี พ.ศ. 2519 ถึง 2521 สำนักงานทนายความที่ปรึกษากฎหมายฟาร์อีสต์ ปี พ.ศ. 2522 ถึง 2524 ทนายความประจำธนาคารกรุงศรีอยุธยาจำกัด (มหาชน) ปี พ.ศ. 2525 ถึง 2530 สำนักงานทนายความระหว่างประเทศ ดิลลีแอนด์กิบบิโนส์ ปี พ.ศ. 2535 ถึง 2544 ผู้จัดการฝ่ายกฎหมายบริษัทเงินทุนเอสจี สิงคโปร์ จำกัด (มหาชน) ปี พ.ศ. 2548 ถึง 2551 อาจารย์พิเศษ วิชากฎหมายมหาวิทยาลัยเกริก ปี พ.ศ. 2546 ถึงปัจจุบัน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปี พ.ศ. 2545 มหาวิทยาลัย สแตมฟอร์ด แอน ซิลเลอร์ (หัวหิน) ปี พ.ศ. 2544 มหาวิทยาลัยศรีปทุม ปี พ.ศ. 2551 มหาวิทยาลัยหอการค้า ปี พ.ศ. 2549 ผู้บรรยายหลักสูตรอบรมทนายความ สภาทนายความแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2543 ถึง 2544 ปัจจุบันเป็นที่ปรึกษากฎหมายอิสระ และอาจารย์พิเศษวิชากฎหมาย